

तस्मान्मानुषाद्वापादृत्य निक्रम्य अग्रे उत्तरमुत्तरं भूतसर्गं प्रतिगंतुं संतिष्ठति प्रस्थानं करोति पूर्वाभ्यासवशादुत्तरोत्तरां योगभूमिकामारोहतीत्यर्थः स एवं प्रतिष्ठमानः सप्तकृत्वः सप्तवारं लोकान्परैरतिपर्यटति संहारविक्षेपयोः समाधिब्युत्थानाभ्यां कृतः संवादितः प्रभावश्चैवैयेन सः अयमर्थः प्रथमां भूमिमाहूदयोगीश्वरः स्वर्गं प्राप्य ततश्च्युतः सर्वभौमो राजा भवति एवं सोऽयं भूलोकजयः एवं उत्तरोत्तरयोगकलादृष्ट्या उत्तरमुत्तरं लोकं जयति अन्ते ब्रह्मलोकं सप्तमं प्राप्याऽपि पुनरावर्तते यद्येयवस्तु न्यहं न कुर्वीत तं कुर्वीत ब्रह्मणा सहैव मुच्यते तत्र प्रमाणानि प्राप्य पुण्यकृतां लोकानुषित्वा शाश्वतीः समाः शुचीनां श्रीमतां गेहयो गभष्टाभिजायते तत्र तं बुद्धिसंयोगं लभते पौर्वदेहि कं यतते च ततो भूयः संसिद्धौ कुरु नंदने तिगीता आब्रह्म भुवनल्लोकाः पुनरावर्तिनोऽर्जुनेति च ब्रह्मणा सह ते सर्वे संप्राप्ते प्रति संचरे परस्यैते कृतात्मानः प्रविशंति परं पदमिति च ॥ ४९ ॥ सतेति एव शब्दो भिन्नक्रमः संहारमिति गुणमुलं सप्तभूरादिसत्यलोकां तौल्लोकान्मनोबुद्धिसहितानि ज्ञानेन्द्रियाणि वासंस्त्यैव बोधेन बाधित्वा जीवलोकं संतिष्ठति सम्यक्मोहशोकाभावा

तस्मादुपादृत्य ततः क्रमेण सोऽग्रेण संतिष्ठति भूतसर्गं ॥ सप्तकृत्वश्च परैरति लोकान् संहारविक्षेपकृतप्रभावः ॥ ४९ ॥ सप्तैव संहारमुपप्लुवानि संभाव्य संतिष्ठति जीवलोकं ॥ ततोऽव्ययं स्थानमनंतमेति देवस्य विष्णोरथ ब्रह्मणश्च ॥ शेषस्य चैवाथ नरस्य चैव देवस्य विष्णोः परमस्य चैव ॥ ५० ॥ संहारकाले परिदग्धकाया ब्रह्माणमायां तिसदा प्रजाहि ॥ चेष्टात्मनो देवगणाश्च सर्वे ये ब्रह्मलोकं प्रादपराः स्मतेऽपि ॥ ५१ ॥ प्रजाविसर्गं तु स शेषकाले स्थानानि स्वान्येव सरंति जीवाः ॥ निःशेषतस्तत्पदं यांति चांते सर्वे देवा ये सदृशमनुष्याः ॥ ५२ ॥

दास्ते संहारे बीजं उपप्लुवानि संभाव्य तेषां बुद्ध्यदीनां भूरादीनां वाहुः स्वरूपत्वं निश्चित्य ततो देहांते अव्ययमपरिणामिस्थानं अतएवानंतं त्रिविधपरिच्छेदशून्यं शुद्धं ब्रह्म एति प्राप्नोति तत्तु स्थानं केचिद्देवस्य महो देवस्य संबंधिकैलासमिति वदंति शांभवाः विष्णोर्वैकुण्ठमिति वैष्णवाः ब्रह्मणो ब्रह्मलोक इति हिरेण्यगर्भाः शेषस्य अनंतस्येति तद्भक्ताः नरस्य जीवस्यैव तत्सरं स्थानमिति सांख्याः देवस्य द्योतमानस्य चिन्मात्रस्य विष्णोर्व्योपकस्य परब्रह्मणः तुर्यमूर्तिस्वरूपस्य परमस्येति तद्विष्णोः परमं पदमिति श्रुतिप्रसिद्धमिदं पदं निषदाः ॥ ५० ॥ एवं शब्दजा न्विकल्पान्मोक्षेऽप्यन्यसर्ववादि संमतं वस्तु तद्माह संहारेति परितः सर्वात्मना दग्धा बोधेन भस्मीकृताः कायाः स्थूलसूक्ष्मकारणदेहाया अभिस्ताः ब्रह्माणं ब्रह्म पुंस्त्वमार्षं देवगणा इन्द्रियाणि ये ब्रह्मस्वरूपा ल्लोकादपरा अर्वाचीनाः प्रकृत्या द्युतेऽपि परिदग्धकायाः संहारकाले मोक्षे ब्रह्म प्राप्नुवंति ॥ ५१ ॥ एवमात्मबोधजमात्यं तिकं प्रलयमुक्त्वाऽवांतरप्रलयमाह प्रजति प्रलयकाले आसन्नतरे ये देवत्वं प्राप्ता अमुक्तकल्मषकर्मफलान्ते पूर्वकल्पाजितानि स्वानि स्थानानि कल्पांतरेऽपि सरंति लभंते सर्वेषां कल्पानां पूर्वपूर्वकल्पसादृश्यात् सूर्याचंद्रमसौ धातायथा पूर्वमकल्पयदिति श्रुतेऽथ येतु अंते कल्पांते निःशेषतः निःशेषितकालान्ते स्वर्गनाशे इतरवन्मनुष्यत्वमेव यांतीत्यर्थः प्रलयशतेनापि कृतं कर्म न नश्यति तच्च ज्ञानमंतरेणेति भावः ॥ ५२ ॥